

УДК 37.064.2:94(477)

## **ВИТОКИ ПАРТНЕРСЬКОГО ПІДХОДУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ-НОВАТОРІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

**Павлова Олена**, аспірант кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені професора Є. Петухова, Херсонський державний університет.

ORCID: 0000-0003-1457-3208

E-mail: pavlolphilosopher@gmail.com

*У статті розкрито джерела партнерського підходу в предметному полі творчої спадщини педагогів-новаторів. Проаналізовано освітню систему вчителів-практиків, що передбачає втілення міжособистісної комунікації в умовному трикутнику партнерства: учитель-батьки-учень. Відповідно до результатів дослідження уточнено, що ідеї педагогів-новаторів другої половини ХХ століття мають практично-сміслову значення, оскільки вони дають наукове розуміння реалізації завдань сучасної освіти в Україні.*

**Ключові слова:** педагогіка партнерства; партнерський підхід; педагогіка співробітництва; педагог-новатор; особистість; комунікація; взаємодія; шкільна освіта.

## **ORIGINS OF THE PARTNERSHIP APPROACH IN ACTIVITY OF INNOVATOR TEACHERS OF THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY**

**Pavlova Olena**, Postgraduate Student of the Department of Pedagogy, Psychology and Education Management named after prof. E. Petukhov, Kherson State University.

ORCID: 0000-0003-1457-3208

E-mail: pavlolphilosopher@gmail.com

*The article focuses on the unique activity of educators-innovators of the second half of the twentieth century. The paper looks at research dealing with the peculiarities of the implementation of the partnership approach due to the interaction of the teacher, learner and parents are revealed. The aspects of optimization of the educational process are distinguished through the prism of determination of the development of a partnership approach in a creative environment. The innovative educational system of educator-innovators is presented, which enables the intensification of interpersonal communication in the conditional partnership triangles: teacher-parents-learner. The scientific heritage of teacher-practitioners is analyzed to the specifics of educational and educational work, which envisaged the implementation of the dialogue strategy and cooperation. The work aims at revealing the origins of the partnership approach in the activities of educator-innovators (the 50s–80s of the twentieth century). The methods used in the study are as follows: personal-biographical, historical and genetic, historical and comparative. This paper clarifies that the partnership approach is in the educational process through the cooperation of the teacher, parents and learner.*

*It has been established that modern school education in Ukraine is developing in the system of “partnership pedagogy”, which is defined in the concept of “The New Ukrainian School” (2016). The genesis of the concept “partnership approach” is explained in the subject field of the heritage of educator-innovators; their ideas cultivate the educational intellectual and organizational core – a new*

*culture of communication and cooperation. The tendencies of its formation revealed in the works of scientists are such as learner's motivation to learn, the autonomy of a learner, leadership, responsibility, effective assimilation of theoretical and practical knowledge on the principle of the partnership approach. As it is revealed, the ideas of teacher-innovators of the second half of the twentieth century are of practical significance since they provide a scientific understanding of the implementation of the tasks of modern education in Ukraine.*

**Keywords:** *partnership pedagogy; affiliate approach; cooperation pedagogy; educator-innovator; personality; communication; interaction; school education.*

На сучасному етапі розвитку педагогіки активізувався процес пошуку нових ідей, методів та технологій навчання. Основні засади модернізації освіти визначені в нормативно-правових документах: Законі України «Про освіту» (2017), Концепції «Нова українська школа» (2016) та інших відповідних документах МОН України. Реформування системи повної загальної середньої освіти спрямовано на реалізацію «концептуальних засад» (2016), а саме: на педагогіку партнерства, готовності до інновацій на нових стандартах та результатах навчання, автономії школи, творчості вчителя. Визначені концепти уможливають інтенсифікацію особистісно-орієнтованої моделі навчання, що передбачає реалізацію партнерського підходу. Означені умови свідчать про становлення освітнього середовища, в якому діалог та багатостороння комунікація між учителем, батьками та учнями змінить авторитарну взаємодію вчитель-учень.

Аспекти партнерського підходу в контексті історичної ретроспективи розкрито в дослідженнях українських науковців: Л. Березівської, Н. Гупана, Н. Дічек, О. Міхно, О. Сухомлинської та ін. Важливо зазначити, що особливості реалізації концептуальних засад «Педагогіки партнерства» у різних соціальних інститутах висвітлено у працях: Н. Калініченко, Т. Кравчинської, Н. Побірченко, С. Сисоєвої, В. Федяєвої та ін.

Мета статті – розкрити джерела партнерського підходу в діяльності педагогів-новаторів (50–80-ті рр. ХХ ст.); обґрунтувати розвиток партнерського підходу з позиції історичної ретроспективи.

Для досягнення мети було сформовано наступні завдання – визначити особливості реалізації партнерського підходу в діяльності педагогів-новаторів; розкрити сутність та значення поняття «партнерський підхід» у вітчизняній шкільній освіті 50–80-х рр. ХХ століття.

У процесі дослідження використано конкретно-наукові методи: історико-генетичний уможливив визначення генезу поняття «партнерський підхід» у контексті праць новаторів; історично-порівняльний застосовано для здійснення порівняння методів, форм навчальної й виховної роботи педагогів-новаторів в освітньому процесі; персоналістично-біографічний, який використано для опрацювання ідей новаторів у педагогічному дискурсі другої половини ХХ ст.

Аналіз праць вітчизняних учених з історії педагогіки засвідчив, що у 50–80-х рр. ХХ століття посилилась увага науковців до модернізації освітнього процесу в радянському шкільництві. До того ж «хрущовська відлига» (1953–1964) уможливила розвиток новаторських ідей творчої інтелігенції – філософів, психологів, письменників, художників, зокрема педагогів. Крім того, переосмислення вчителями-практиками проблем дидактики школи зумовило розширення суспільно-педагогічного дискурсу на сторінках радянської преси: «Радянська освіта», «Учительская газета», «Радянська

школа», «Советская педагогика» та ін. Цей період охоплює тенденції впровадження гуманістичних ідей у шкільну практику, зокрема через обґрунтування й реалізацію «педагогіки співробітництва».

Отже, педагогіка співробітництва – це спільна діяльність учителя та учнів, що ґрунтується на взаєморозумінні й гуманізмі, на єдності їхніх інтересів і прагнень, метою якої є особистісний розвиток школярів у процесі навчання й виховання [6, с. 251].

Встановлено, що в 50–80-х рр. ХХ століття активізувалась експериментальна діяльність педагогів-новаторів в освітніх закладах. У цей період авторськими школами були (Павлиська середня школа, Богданівська середня школа на Кіровоградщині, Сахнівська середня школа на Черкащині та ін.), якими керували педагоги-новатори (В. Сухомлинський, І. Ткаченко, О. Захаренко та ін.). З'ясовано, що в цих закладах створено нове освітнє середовище, у якому реалізовувалися засади педагогіки співробітництва.

На думку академіка О. Сухомлинської, «відносно вільний період розвитку початку 60-х років вивільнив педагогічне мислення з вузько-догматичних лабет. Попри суворі заборони й пильне відслідковування за дотриманням класово-партійних канонів, педагогічна думка розвивалась, урізноманітнювалась й наукова проблематика» [13, с. 63]. Водночас науковець Л. Березівська акцентує, що послаблення тоталітарної, уніфікованої командно-адміністративної системи щодо навчально-виховного процесу уможливило реалізацію інноваційних ідей педагогічних працівників [4, с. 301]. З огляду на це прогресивні творчі розвідки вчителів-практиків охоплювали питання реалізації ідей гуманізму, активізації розвивального навчання. Зокрема, педагогіка співробітництва втілювалась в діяльності педагогів-новаторів: Т. Гончарової, М. Гузик, О. Дубровського, І. Іванова, А. Резніка, Є. Сазонова та ін. Тому джерела партнерського підходу розглядаємо в науково-педагогічному дискурсі другої половини ХХ століття.

У нашому дослідженні акцентуємо, що розвиток науково-педагогічної думки в 50–80-х рр. ХХ столітті уможливив трансформацію радянської освітньої системи. Зокрема, багатогранність інноваційних концептів педагогів-новаторів розкривається в міжособистісній взаємодії вчитель-учень, учень-учень, батьки-учень, учитель-батьки. Також, проаналізувавши тенденції наукової парадигми минулого століття, вважаємо, що зміст Концепції «Нова українська школа» (2016) висвітлює аспекти історико-педагогічного досвіду в сучасній освітній формулі «педагогіка партнерства».

Встановлено, що педагогіка партнерства – це спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [8, с. 14]. Тому в контексті нашого дослідження визначмо поняття партнерський підхід.

Партнерський підхід – це підхід у педагогіці, який втілюється завдяки аргументованому, гуманному розподілу певної діяльності між учасниками освітнього процесу, що передбачає прийняття спільних рішень шляхом домовленості з урахуванням культурних, світоглядних, вікових, посадових та психологічних особливостей.

У нашому дослідженні розглянемо окремі концепти партнерського підходу в предметному полі педагогіки другої половини ХХ ст. Зокрема, у творчій діяльності

Ш. Амонашвілі елементи партнерства розкрито в процесі формування особистості учнів у початковій школі. Новаторство педагога полягало в тому, що в навчальному і виховному процесі стверджувалися аксіологічні орієнтири: «Педагогіка Мудрості» у міжособистісній взаємодії, виховання «Благородної Людини» [2, с. 57], «проблемне навчання» у шкільній практиці, нове освітнє середовище на засадах кооперації та співробітництва [3, с. 50].

У праці педагога-новатора «В школу – с шести лет» (1986) зазначено, що втілення партнерського підходу здійснюється в освітній траєкторії, де вчитель є мудрим наставником, який завдяки щирому діалогу з учнем активізує його навчальну роботу. Тому «виявлення в дитини здібностей і ефективність їх реалізації залежать від майстерності вчителя, від його вміння вчасно прийти на допомогу, встановити відносини – співробітництва з учнем» [3, с. 30]. Зокрема, Л. Виготський наголошував, що «у співробітництві дитина виявляється сильнішою і розумнішою, ніж в самостійній роботі, вона піднімається вище по рівню інтелектуальних труднощів, вирішуваних нею...» [5, с. 256]. Водночас Ш. Амонашвілі, спираючись на дослідження провідного психолога, підкреслює, що «вчитель має бути особистістю, щоб виховати особистість школяра». У цьому контексті новатор акцентує на значенні авторитету педагога, де «вчитель – кристалево-прозоре, чисте скло, через яке учень дивиться на життя» [3, с. 40]. Отже, у науковій спадщині Ш. Амонашвілі висвітлено елементи партнерського підходу, а саме: наявність у вчителя, вихователів та батьків духовних і моральних чеснот, педагогічного терпіння та прагнення до саморозвитку.

Встановлено, що педагогічна діяльність С. Лисенкової в початковій школі базувалась на засадах партнерського підходу. Зокрема, для освітньої системи вчителя-практика щодо управління навчальним процесом характерно впровадження методу «коментоване міркування», завдяки якому в учня формувалися гармонічні навички (думаю, промовляю, записую). Зазначимо, що С. Лисенкова акцентувала: «Я навчаю не одна. Навчає й кожен учень в класі, дитина промовляє свої міркування та пояснює свої дії, умовно “веде” за собою інших школярів». З огляду на це виникає нове освітнє середовище, яке уможливує «розвиток не тільки мовлення, але й думки, відчуття відповідальності перед товаришами і самим собою за свої слова і вчинки, самоаналіз, самооцінку і саморегуляцію навчально-пізнавальної діяльності» [10, с. 58]. Визначено, що розвиток культури мовлення та інформаційний діалог залежить від співробітництва дорослих і дітей. Тому С. Лисенкова в педагогічній роботі застосовувала метод «активна відповідь», що розглядається як «умова взаємозв'язку, доброзичливої ділової комунікації вчителя і учня». І це вже є елементом партнерського підходу. З'ясовано, що в освітньому процесі С. Лисенкова використовувала «опорні схеми», де «схема є алгоритмом міркування і аргументації. Зокрема, увага школяра направлена не на запам'ятовування або цитування навчального матеріалу, а на сутність, розмірковування, усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку» [10, с. 60–65]. Зазначимо, авторська методика С. Лисенкової втілювалась на основах гуманізму, взаємної поваги, співпраці, співтворчості. Отже, партнерський підхід здійснювався в освітній траєкторії, де впроваджувалось співробітництво вчителя та учнів.

Підкреслимо, що педагоги-новатори другої половини ХХ століття використовували методи навчання, які сприяли формуванню особистості дитини і спростовували засади авторитарної педагогіки. Це уможливило утвердження гуманістичних ідей у

навчально-виховному процесі як у сім'ї, так і в школі. Серед авторів нової освітньої системи виділяємо батьків-експериментаторів Б. Нікітіна та О. Нікітіну, методи яких були предметом вивчення вітчизняних і закордонних учених, педагогів-практиків, лікарів та журналістів. У контексті нашого дослідження розглянемо партнерський підхід крізь призму наукових розвідок сім'ї Нікітіних. Наголосимо, що концепція «раннього різнобічного розвитку» Б. Нікітіна та О. Нікітіної окреслює деякі аспекти партнерського підходу в процесі кореляції фізичної й інтелектуальної діяльності. Зокрема, Нікітіни створили інноваційну освітню траєкторію, спортивний зал та кімнату-майстерню, де батьки-наставники розвивали здібності своїх дітей. Також педагоги-практики наголошували: «сімейне виховання залежить від комунікації в родині, що передбачає терпіння в процесі пояснення навчального матеріалу, доброзичливу бесіду, щирий діалог батьків і дітей» [9, с. 14]. Водночас новатори акцентують, що в освітній траєкторії дитина повинна почувати себе особистістю, яка є відповідальною за свої вчинки. Також на протигагу традиційній системі навчання і виховання Б. Нікітін та О. Нікітіна обґрунтували методи природного розвитку дітей, розкрили дидактичні можливості розвивальних ігор, втілювали ідеї педагогіки співробітництва, які віддзеркалюють компоненти партнерського підходу. У цьому контексті зазначимо, що виховна система Нікітіних є унікальним явищем багатодітної родини радянської інтелігенції.

Отже, процес демократизації й гуманізації в освітній галузі у другій половині ХХ століття був незворотний, про що свідчить діяльність новаторів. Зокрема, І. Волков розробив систему розвитку творчих здібностей дітей, яка висвітлює елементи партнерського підходу. Однак педагог акцентував на індивідуальних здібностях дитини та їхньому значенні у творчій діяльності. Встановлено, що І. Волков спирався на працю О. Ковалева, В. Мясичева «Психические особенности человека» (1960), у якій зазначено: «здібності не просто виявляються в праці, вони формуються, розвиваються, розквітають в праці й гинуть в бездіяльності» [11, с. 59]. У зв'язку з цим І. Волков зазначав, що «дитину потрібно вчити та розвивати всебічно, щоб уможливити прояв її прихованих здібностей. Втілити це можливо тільки в процесі навчання із керівництвом дорослих» [10, с. 108]. Новатор впроваджував в освітньому процесі індивідуальний підхід, що передбачав «врахування інтересів та можливостей дітей в проектній діяльності». Крім того, «з метою контролю розвитку здібностей учнів, кожен учень має особистий “творчий щоденник”, в якому фіксується виконання додаткових комплексних завдань. Тому в школяра є свідоцтво, його самостійної творчої роботи, яку перевіряють як вчитель, так і батьки» [10, с. 139]. З огляду на це партнерський підхід реалізується завдяки співробітництву вчителя, батьків та дітей, і це координує відповідальність, працелюбність, професійну спрямованість школярів. Тому в освітній системі педагога-новатора віддзеркалено втілення партнерського підходу у творчій діяльності всіх учасників освітнього процесу.

У межах концепції «педагогіки співробітництва» визначимо деякі особливості партнерського підходу в педагогічній спадщині М. Щетиніна. Зокрема, освітня система новатора базувалася на ідеї когнітивного розвитку дитини в процесі інтерактивного навчання. Водночас науковець Є. Рапацевич акцентував, що в педагогічній діяльності М. Щетинін впроваджував основи особистісно орієнтованого навчання [12, с. 632–633]. І в цьому ми розглядаємо джерела партнерського підходу. Крім того, педагог-новатор

наголошував на створенні навчально-виховної системи, яка передбачає природний розвиток здібностей учня. У зв'язку з цим учений-практик окреслив аспекти нового типу освітнього закладу: школа-комплекс, що об'єднує загальноосвітню школу, художню школу, спортивну школу, хореографічну школу, музичну школу, навчально-виробничий комбінат. Також М. Щетинін визначив, що необхідно збільшити час для шкільної гурткової роботи, яка здійснюватиметься в різновіковому учнівському колективі [14, с. 20]. Встановлено, що педагогічна робота М. Щетиніна висвітлює втілення партнерського підходу в інтерактивному середовищі, яке зумовлює ланцюжок взаємодії вчитель-учень-учень. Отже, педагог-новатор утверджував тенденції щодо детермінації розвитку партнерського підходу. Однак деякі наукові розвідки М. Щетиніна в предметному полі педагогіки є недостовірними. Тому в нашому дослідженні акцентуємо увагу лише на вищезазначені концепти вченого.

У другій половині ХХ століття становлення нової освітньої парадигми – педагогіки співробітництва – обумовлено акумуляцією інноваційних ідей учителів-практиків. З'ясовано, що наукові розвідки педагогів-новаторів розкривають специфіку особистісно орієнтованої комунікації між учителем і учнем та зумовлюють розвиток партнерського підходу. Однак державні структури в СРСР у 50–70-х рр. офіційно не визнавали концептуальних засад «співробітництва», державна політика утверджувала освітні тенденції щодо уніфікації, регламентації й стандартизації. Конструктивні напрями перебудови системи народної освіти у 80-х роках уможливили інтенсифікацію концептів новаторів. З огляду на це часткові зміни в стратегії уряду сприяли зростанню творчої активності педагогів-новаторів, активізації демократичних принципів серед наукової спільноти, розвитку партнерського підходу в окремих освітніх закладах. Академік О. Сухомлинська наголошує: «педагогічна думка завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями» [13, с. 36]. Тому важливо розглядати партнерський підхід крізь призму діяльності педагогічних персоналій з урахуванням історико-соціальної детермінації.

Встановлено деякі особливості реалізації партнерського підходу в педагогічній спадщині В. Караковського. Упродовж 1977–2011 рр. педагог-новатор втілював авторську освітню систему в Московській середній школі № 825, яка базувалась на ідеях педагогіки співробітництва. Треба зазначити, В. Караковський був директором навчального закладу, висвітлював свої новаторські ідеї в працях: «Пути формирования школьного ученического коллектива» (1978), «Чтобы воспитание было успешным» (1979), «Директор-учитель-ученик» (1982), «Воспитай гражданина» (1987) та ін. Зокрема, у роботі «Школа воспитания» (2003) автор стверджував: «навчання і виховання – це взаємодія педагога і вихованця, що передбачає взаєморозуміння, творчу співдружність однодумців» [7, с. 9].

З'ясовано, що новаторські концепти В. Караковського висвітлюють компоненти партнерського підходу в процесі формування учнівського колективу. Учений акцентував: «створення міцного колективу є метою. Коли він створений, тоді колектив умовно перетворюється у засіб виховання особистості» [7, с. 9]. Як засвідчує фактичний матеріал, в авторській системі В. Караковського розкрито аспекти кооперації вчителів, батьків та учнів, що здійснювалася на засадах партнерського підходу. Педагог-новатор втілював ідеї співробітництва, що культивувались: в організації загальношкільних творчих заходів; реалізації міжпредметних уроків;

впровадженні шкільного самоуправління; проведенні учнівських дискусій, конференцій, експедицій; активізації шкільного «дидактичного театру». Крім того, В. Караковський наголошував, що для кожної творчої «ключової» діяльності характерно: «колективне планування, колективні дії та колективний аналіз результатів. На цих етапах дорослі й діти є рівними партнерами, де кожен відповідальний за виконання навчального завдання» [7, с. 13–17]. Отже, в авторській школі педагога-новатора партнерський підхід втілювався завдяки злагодженій взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Джерела партнерського підходу розкрито в педагогічній діяльності В. Шаталова. Новаторською ідеєю вчителя-практика є «урок відкритих думок», який передбачав систематичне читання й обговорення школярами фрагментів наукової та художньої літератури. Зазначимо, що індивідуальні доповіді учнів ґрунтувалися на компіляції освітнього матеріалу. У педагогічній роботі В. Шаталова встановлено компоненти партнерського підходу: взаємоповага, доброзичлива допомога вчителя, психологічна атмосфера довіри, які є одним із важливих факторів успішної навчальної діяльності дітей [10, с. 145]. З огляду на це виникає освітня траєкторія, у якій школярі та педагог-новатор творче співпрацюють, зокрема здійснюючи дискусії, які охоплювали питання виховання і навчання. І це вже є елементом партнерського підходу. Учений активно застосовував наочність в освітньому процесі, зокрема навчальні таблиці з математики, астрономії й фізики. Крім того, В. Шаталов використовував у процесі уроку «опорні сигнали» – інформаційні схеми, що відображають логіко-структурний взаємозв'язок символів і понять з теми заняття. Встановлено, що «опорні сигнали» окреслювали межі усних і письмових відповідей школярів [10, с. 160]. З'ясовано, що це активізувало співпрацю батьків та педагога-новатора щодо систематичного контролю навчальної діяльності дітей. У наукових розвідках В. Шаталова обґрунтовано розвиток партнерського підходу, для якого характерно: учнівська взаємодопомога, особистісна відповідальність за виконання навчального завдання, взаємодія вчителя, батьків та учнів.

У науково-теоретичній площині новаторських ідей Є. Ільїна визначимо деякі особливості партнерського підходу. Зокрема, освітні концепти вченого розкривають морально-естетичні та психологічні аспекти міжособистісної комунікації у навчально-виховному процесі. Підкреслимо, педагог-новатор стверджував: «вчитель-словесник повинен висвітлювати окремі питання етики в освітній діяльності» [10, с. 207]. До того ж Є. Ільїн наголошував: «в процесі аналізу художнього твору раціональніше використовувати засоби, які застосовує письменник. Тому, урок будується на основі яскравої конструктивної деталі, складного морального питання, творчого прийому». [10, с. 208]. Встановлено, що педагог-новатор утверджував ідею, яка охоплювала розуміння морально-естетичних цінностей через складові частини художнього контексту – деталь. Отже, Є. Ільїн, здійснюючи літературні розвідки з учнями, використовував метод індукції й розглядав урок як відкриття, що передбачає радість співтворчості й співробітництва. Також учений акцентував: «проблемність, образність, аналітичність – це складові компоненти цілісного художнього твору, які зумовлюють взаємодію вчитель-школяр-книга» [10, с. 210]. Водночас диспут школярів щодо аспектів літературного твору сприймався новатором не як хибність думок дітей, що суперечать уніфікованій теорії, а як судження особистостей. І це вже є свідченням тенденції утвердження партнерського підходу. Крім того, здійснюючи з учнями аналіз художнього твору, Є. Ільїн виокремлював психологічний компонент в тексті, який

сприяв подоланню у школяра збентеження та сумніву: «Педагогіка напоумлення має назву такий урок. Переконаю, втішаю, раджу» [10, с. 238]. Отже, інноваційні концепти Є. Ільїна, скоординували подальший розвиток партнерського підходу в гуманістичній освітній парадигмі.

Підкреслимо, що модернізація навчального і виховного процесу зумовлена активізацією експериментальної роботи новаторів другої половини ХХ ст.: Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Ільїна, В. Караковського, С. Лисенкової, О. Нікітіної, Б. Нікітіна, В. Шаталова, М. Щетиніна та ін. Публіцисти В. Матвеев та С. Соловейчик залучили педагогів-новаторів до спільного обговорення авторських ідей, про що йшлося у публікації концепції «Педагогіка співробітництва» на сторінках «Учительской газеты» (1986) [1, с. 2]. Тому вивчення праць учителів-практиків уможливило висвітлити засади партнерського підходу крізь призму ідей новаторів:

- формування в учня мотивації до успіху (здійснення педагогічного впливу, завдяки якому в дитини виникає прагнення інтересу до знань);
- встановлення спільної мети (учитель пропонує учням втілити навчальне завдання через встановлення спільної мети, використовуючи прийоми педагогічної техніки);
- робота з опорною схемою (учитель використовує в освітньому процесі плакати, таблиці основних понять з теми уроку);
- вибір освітньої діяльності (учні самостійно визначають форму навчальних проєктів, рівень контрольних завдань тощо);
- формування школярів-інтелектуалів (учитель пропонує учням опрацювати наукову та художню літературу, здійснює інформаційно-культурний диспут у процесі навчання);
- реалізація принципу самопізнання (учитель у процесі діалогу з учнями, розвиває у школярів здатність до самоаналізу, аргументації та критичного мислення);
- здійснення співробітництва з батьками (взаємодія вчителя та батьків на основі взаємоповаги і доброзичливості);
- втілення особистісного підходу (врахування індивідуальних особливостей кожної дитини в освітній діяльності).

У діяльності педагогів-новаторів другої половини ХХ століття встановлено особливості реалізації партнерського підходу. Зокрема, у концептах учителів-практиків висвітлено освітнє інтелектуальне та організаційне ядро – нову культуру спілкування та співробітництва. З'ясовано, що компоненти партнерського підходу віддзеркалено в педагогічній роботі педагогів-новаторів: Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Ільїна, В. Караковського, С. Лисенкової, Б. Нікітіна та О. Нікітіної, В. Шаталова, М. Щетиніна. Також розкрито сутність та значення поняття «партнерський підхід» у вітчизняній шкільній освіті 50–80-х рр. ХХ століття. Доведено, що елементи партнерського підходу розкриті в авторських ідеях педагогів-новаторів, про що йшлося у публікації концепції «Педагогіка співробітництва» на сторінках «Учительской газеты» (1986). У цьому аспектові встановлено, що вчителі-практики другої половини ХХ століття скоординували розвиток партнерського підходу в освітньому просторі.

Отже, перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні роботи авторських навчальних закладів, у яких здійснювався партнерський підхід.



**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Амонашвили Ш. А., Волков И. П., Ильин Е. Н. та ін. Педагогика сотрудничества. Отчет о встрече учителей-экспериментаторов. *Учительская газета*. 1986. № 125(8750). С. 2.
2. Амонашвили Ш. А. Искусство семейного воспитания. Педагогическое эссе. Москва: Амрита, 2014. 336 с.
3. Амонашвили Ш. А. В школу – с шести лет. Москва: Педагогика, 1986. 176 с.
4. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія. Київ: Богданова А. М., 2008. 406 с.
5. Выготский Л. С. Проблемы общей психологии: в 6 т. / Акад. пед. наук СССР. Москва: Педагогика, 1982. Т. 2: Мышление и речь / ред. изд. В. В. Давыдов. 504 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
7. Караковский В. А., Григорьева Д. В., Соколова Е. И. Школа воспитания: опыт работы школы-лаборатории № 825. Москва: Педагогическое общество России, 2003. 521 с.
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.
9. Нікітін Б. П. Ступеньки творчества или развивающие игры. Москва: Просвещение, 1989. 160 с.
10. Педагогический поиск / сост. И. Н. Баженова. Москва: Педагогика, 1988. 544 с.
11. Психические особенности человека. Способности: в 2 т. / за ред. А. Г. Ковалева, В. Н. Мясищева. Ленинград: ЛГУ, 1960. Т. 2. 304 с.
12. Рапацевич Е. С. Педагогика: Большая совр. энцикл. Минск: Современное слово, 2005. 719 с.
13. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: А.П.Н., 2003. 68 с.
14. Щетинин М. П. Обыат необыатное: записки педагога. Москва: Педагогика, 1986. 176 с.

**REFERENCES**

1. Amonashvili, Sh. A., Volkov, I. P., Ilin, E. N. et al. (1986). *Pedagogika sotrudnichestva. Otchet o vstreche ucheteley-eksperimentatorov. Uchitelkaia gazeta – Teacher’s newspaper, 125, 2* [in Russian].
2. Amonashvili, Sh. A. (2014). *Iskustvo semeynogo vospitaniy. Pedagogicheskoe esse. Moskva: Amrita* [in Russian].
3. Amonashvili, Sh. A. (1986). *V shkolu – s shesti let. Moskva: Pedagogika* [in Russian].
4. Berezivska, L. D. (2008). *Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti. Kyiv: Bohdanova A. M.* [in Ukrainian].
5. Vygotsky, L. S. *Problemy obchey psihologiyi. (Vols. 1–5); Vol. 2: Myshlenia i rech. (1982). V. V. Davydov (Ed.). Moskva: Pedagogika* [in Russian].
6. Goncharenko, S. U. (1997). *Ukrainskii pedahohichnyi slovnyk. Kyiv: Lybid* [in Ukrainian].
7. Karakovskiy, V. A., Grigorieva, D. V., Sokolova, E. I. (2003). *Shkola vospitaniya: Opyt raboty shkoly-laboratorii No. 825. Moskva: Pedagogicheskoe obshhestvo Rossii* [in Russian].
8. *Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reforuvannia serednoi osvity (2016). Kyiv: Ministerstvo osvity i nauku Ukrainy* [in Ukrainian].
9. Nikitin, B. P. (1989). *Stupenki tvorchestva ili razvivayushhie igry. Moskva: Prosveshhenie* [in Russian].
10. *Pedagogicheskiy poisk. I. N. Bazhenova (Ed.). (1988). Moskva: Pedagogika* [in Russian].
11. *Psihicheskie osobennosti cheloveka. Sposobnosti. A. G. Kovalev, V. N. Myasishchev. (Eds.). (1960). (Vols. 1–2; Vol. 2). Leningrad: LGU* [in Russian].
12. *Rapacevich, E. S. (2005). Pedagogika: Bolshaya sovremennaya entsiklopediya. Minsk: Sovremennoe slovo* [in Russian].
13. *Sukhomlinskaya, O. V. (2003). Istoriko-pedahohichnyi protses: novi pidhody do zahalnyh problem. Kiev: A.P.N.* [in Ukrainian].
14. *Shhetinin, M. P. (1986). Obyat ne obyatnoe: zapiski pedagoga. Moskva: Pedagogika* [in Russian].